

Trudy van Wijk

Alle Klaver

Vergeet nooit dat ge vleugels hebt

NARRATIO

ISBN 978 90 5263 974 1
NUR: 707

- © 2008 theologische uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45 e-mail: verkoop@narratio.nl
Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl.
Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en www.kerkboek.nl
(ook in België).

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digi-boek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten tot maximaal vier regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overname-recht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Woord vooraf	5
I. Een modern idealist	9
<i>Dokkum / Leeuwarden (1878-1899)</i>	9
<i>Leiden (1899-1904)</i>	12
<i>Hoogeveen (1904-1907)</i>	20
<i>Oude Wetering (1907-1909)</i>	24
<i>Hoorn (1909-1932)</i>	28
II. Van het wonderde ambt	37
<i>Roeping</i>	37
<i>De praktijk</i>	42
<i>Money, money, money</i>	53
<i>Geknakten, ontnuchterde automaten en begenadigden</i>	59
III. Werken aan het koninkrijk Gods	63
<i>Kerk en maatschappij</i>	63
<i>Kapitalisme en socialisme</i>	68
<i>Het drankvraagstuk</i>	73
<i>Geneeslundig onderzoek vóór het huwelijk</i>	77
<i>Een kudde vrouwelijke geslachtsdieren</i>	80
<i>Oorlog en vrede</i>	86
IV. Rein leven	95
<i>Van vasthouders en losbrekers</i>	95
<i>De waterlelie</i>	101
<i>Middelen of moral restraint?</i>	107
<i>De vrouwenkwestie</i>	114
<i>Het vrije huwelijk</i>	119
V. Theologie	127
<i>Wat is godsdienst</i>	127
<i>Christologie</i>	133
<i>Onsterfelijkheidsgeloof</i>	140
<i>Openbaring en de orde van de ster in het oosten</i>	144
<i>Zending</i>	152
<i>Kenteringen in het modernisme</i>	156

VI. Vrijmetselarij	161
<i>In de orde</i>	161
<i>Bolland</i>	167
<i>Mystiek</i>	171
<i>Uit de orde</i>	178
VII. Credo	183
Noten	188
BIBLIOGRAFIE	214
<i>I. Boeken en geschriften van A. Klaver</i>	214
<i>II. Artikelen en ander gepubliceerd werk van A. Klaver</i>	215
<i>III. preken van A. Klaver</i>	220
<i>IVa. Lezingen van A. Klaver (gedateerd)</i>	223
<i>IVb. Lezingen van A. Klaver (ongedateerd)</i>	223
<i>V. Recensies werk A. Klaver</i>	224
<i>VI. Over A. Klaver</i>	224
<i>VII. Algemeen</i>	225
Index	233

Woord vooraf

Dit boek gaat over een veelzijdig en vrijzinnig man. Alle Klaver (Dokkum 1878 – Hoorn 1932) was niet alleen remonstrants predikant, maar ook sportman, dichter, publicist, begenadigd spreker, voorstander van gelijke rechten voor vrouwen, vrijmetselaar en bestuurder. Zo was hij onder meer een aantal jaren voorzittend meester van loge ‘West-Friesland’ te Hoorn en van 1909 tot 1916 voorzitter van de idealistische Rein Leven-beweging.

Hij was ook verrassend. In 1911 bijvoorbeeld liet hij zich negatief uit over de Orde van de Ster in het Oosten, de beweging die in Krishnamurti de nieuwe wereldleraar zag. Enkele maanden later echter verklaarde Klaver dat hij ondanks zijn bezwaren toch de beginselverklaring van deze Orde had ondertekend. Vanwaar deze omslag? Ook zijn houding ten aanzien van de vrijmetselarij roept vragen op. Alle Klaver droeg zijn enthousiasme voor dit inwijdingsgenootschap op allerlei manieren uit en zijn preken en publicaties bevatten dan ook veel maçonnieke beeldspraak. In 1914 polemiseerde hij op scherpe en geestige wijze met de Leidse hoogleraar Bolland, die een veel-besproken schotschrift tegen de vrijmetselarij had gepubliceerd. Toch zegde Klaver in 1929 zijn lidmaatschap van de Orde op, terwijl hij in het voorjaar van dat zelfde jaar nog voor de V.P.R.O.-radio een lezing had gehouden over de vrijmetselarij waarop waarderend werd gereageerd. Wat was er in de tussentijd gebeurd? Wat de Rein Leven-beweging betreft kan men zich afvragen of Klaver inderdaad naar eigen zeggen louter uit ideële overwegingen is opgestapt als voorzitter of dat er – ook – andere dingen een rol hebben gespeeld in zijn controverse met Lodewijk van Mierop, een van de oprichters van de RLB. In dit boek ga ik op zoek naar mogelijke antwoorden op deze vragen.

Alle Klaver durfde over de grenzen van zijn eigen religie te kijken. In een tijd van toenemende verzuiling en polarisatie sprak hij zijn geloof in het belang van onderlinge religieuze verdraagzaamheid uit. Zijn ideeën hierover zijn ook in onze tijd nog steeds actueel. Hij moest niets hebben van kerkelijk separatisme. Een godsdienst die zich niet voortdurend vernieuwt is volgens hem als een stilstaande poel, waar tenslotte niemand meer zijn dorst kan lessen met levend water. Als de oude vormen niet meer voldoen, moet men op zoek gaan naar nieuwe modellen. Zijn voorkeur ging uit naar een levende kerk: geen dogma's, geen vastgelegde geloofsbelijdenis, naast betrokkenheid

bij de eigen kerkelijke gemeenschap ook openstaan voor andere religies. Zijn adagium was: het gaat er niet om wát we geloven, maar dát we geloven. In preken, lezingen, boeken en artikelen besteedt hij op kritische en betrokken wijze aandacht aan uiteenlopende thema's als kapitalisme en socialisme, het drankvraagstuk, geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk, prostitutie en vraagstukken rond oorlog en vrede. Hij gelooft in de arbeid in dienst van de gemeenschap, die voor hem ook arbeid in dienst van God is. Voor hem lagen geloven en doen in elkaars verlengde. De wereld had zijns inziens niets aan idealisten die alleen maar koketteren met hun idealen. De praktijk hoorde erbij. Vergeet nooit dat ge vleugels hebt, zo luidt de titel van een van zijn preken. De vleugels slaan hier op het idealisme, waarmee de mens kan ontsijgen aan het lage en kleingeestige. Alleen zo zullen we het Koninkrijk Gods dichterbij brengen, aldus Alle Klaver.

Graag wil ik enkele mensen bedanken. Zonder hen zou dit boek niet zijn geworden wat het nu is. Marius van Leeuwen, hoogleraar aan het Remonstrants Seminarium te Leiden, en Herman Noordegraaf, bijzonder hoogleraar en universitair docent voor diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit (Leiden), dank ik voor het doornemen van het manuscript en voor hun waardevolle opmerkingen en adviezen.

De meelezers Adri Holderbusch-Klaver, Theo Holderbusch, Titia Dragstra-Mooi, Jan Dragstra, Jittine Oortman Gerlings-de Jong en Maaïke van der Lende dank ik voor hun accuraatheid en bemoedigende woorden. Lili Jung-Oortman Gerlings bedank ik voor het uitlenen van brieven die haar grootouders Alle Klaver en Christiana Klaver-Oudshoorn in 1927 schreven aan haar moeder Bep, die op dat moment in Indië verbleef. Alle Oortman Gerlings (overleden in 2006) gaf mij afdrukken van enkele portretfoto's van zijn grootvader Alle Klaver. Bovendien voorzag hij de brieven uit 1927 van relevante achtergrondinformatie over personen, uitdrukkingen e.d. Adri Holderbusch-Klaver en Titia Dragstra-Mooi dank ik voor het uittikken van de vele brieven. Dankzij informatie uit deze correspondentie krijgt Klaver meer persoonlijk reliëf.

Andrew Thomson en Alle Mooi dank ik voor het uitlenen van enkele relevante boeken en tijdschriften en Karin Thomson-Holderbusch voor het uitwerken van aantekeningen uit het archief van het crematorium te Velsen.

Reinder Tolma van de Historische Vereniging Noordoost Friesland bracht mij op het spoor van de kluizenaarshut in het park Fogelsangh State in Veenklooster. De heer H.J.W. ter Horst was zo vriendelijk om mij buiten de officiële openingstijden de kerk van de Verenigde Christelijke Gemeente te Dokkum te laten zien.

De heren Evert Kwaadgras en Wim van Keulen van het Cultureel Maçonniek Centrum te Den Haag dank ik voor hun bereidwilligheid bij het zoeken en geven van informatie over Alle Klaver als vrijmetselaar. Jan Schagen te Bergen NH was zo vriendelijk om het hoofdstuk over de vrijmetselarij door te lezen. Piet Slis, bibliothecaris van de Remonstrantse Bibliotheek te Den Haag, heeft mij ruimhartig de tijd gegeven om het materiaal van en rond Alle Klaver thuis te bestuderen. Hiervoor zij hem dank.

Dit boek is opgedragen aan Adri Holderbusch-Klaver, de initiator van dit project. Zonder haar zou dit boek niet zijn geschreven.

*Trudy van Wijk
december 2007*

INDEX

A

Aletrino, Arnold 82· 108
Andriessen-van Borrendam, E. 124
Arminius, Jacobus 185
Arriÿns, A. 124
Assisi, Franciscus van 71
Ausems, A.W. 111

B

Bähler, Louis Adriën 88· 89· 95
Bakels, Herman 174
Bakker, C.J. 97· 98
Bakker-van Bosse, C. 120
Banning, Willem 64
Barnard, Tjaard 56· 157
Bellamy, Edward 69
Besant, Annie 30· 146· 149· 151
Blavatsky, Helena Petrovna 146· 168
Boeddha 129· 133· 136· 145· 148· 176
Boehme, Margarethe 82
Bolland, G.J.P.J. 83· 84· 167· 168· 169· 170· 173
Booth, William 71
Borel, Henri 171
Bos, David 57
Bouillon, Godfried van 129
Boutens, P.C. 167· 176
Bray, Guido de 185
Broek, L.R. van den 33
Bruins Jr., Jan Anthonie 64
Büch, Boudewijn 168

C

Calvijn, Johannes 27· 116· 130
Carlyle, Thomas 148
Carpentier Alting, Albertus Samuel 10· 161
Chantepie de la Saussaye, P.D. 13· 14· 19
Christiaan X, koning van Denemarken 169
Clairvaux, Bernardus van 71

Confucius 145
Couperus, Louis 171

D

Demmink, Hermina 10
Dèr Mouw, J.A. 176
Dingemans, G.D.J. 44
Dostojevski, Fjodor 82

E

Eckhart, Meister 172·177
Eeden, Frederik van 68·77·82·83·104·106·171·175·176
Eeden, Frederik van Eeden 173
Eerdmans, B.D. 13·14
Ehrbecker jr., M. 119
Eijnatten, Joris van 146
Eldering, P. 48·88
Emma, koningin-moeder 19·70

F

Fontijn, Jan 171
Forstman, F. 111
Frederik, Prins der Nederlanden 169
Frederik de Grote 168
Frederik VIII, koning van Denemarken 169

G

Génestet, P.A. de 39
Goes, Frank van der 69
Goethe, Johann Wolfgang 27·167·169·173·174
Greidanus, S. 80
Groot, Annemiek de 100
Groot, J.J.M. de 17

H

Haakon VII, koning van Noorwegen 169
Hacks, Karl (Charles) 168
Havard, Henri 28
Havelock Ellis, H. 100
HaverSchmidt, FranÁois 16

Heering, G.J. 66· 67· 92· 157· 172
Hegel, G.W.Fr. 170
Hoekstra, Hanneke 63· 80
Hoogewerff, Johan 112
Houten, Samuel van 49
Houtman-van Leeuwen, T. 124

J

Jatho, Carl 174
Jong, Albert A. de 120· 121
Judas 139· 140

K

Kabir 128
Kempis, Thomas a 140
Khan, Hazrat Inayat 147
Klaver
Alline 31
Christiana Amalia (Tossey) 31· 54
Elisabeth (Bep) 23· 33· 54· 135· 166· 180
Lilia 27· 33
Willem Anthonie 31· 54
Klaver, Frans (vader) 9
Klaver-Oudshoorn
Christiana Amalia 18· 20· 37· 38· 40· 43· 47· 48· 53· 79· 88· 101· 104· 117
Koetsveld, C.E. van 50· 53
Krishnamurti, Jiddoe 30· 147· 151
Kuyper, Abraham 152

L

Lao-tse 145
Lao Tse 172
Lenderink-van der Vliet, Adri 54
Lente, W.J. 25
Lessing, Gotthold Ephraim 40· 128· 168· 173
Lieburg, Fred van 146
Louter, Jan de 92· 93
Luther, Maarten 130

M

Maas, F.J.S. 79
Mackenzie, Willem 58
Malthus, Thomas Robert 107· 110· 113
Maria van Magdala 139
Marx, Karl 71· 72
Mierop, Lodewijk van 30· 89· 95· 97· 98· 99· 102· 109· 111· 112· 114· 115· 121·
122· 123· 124
Moeyes, Paul 86
Mohammed 129· 133· 145· 148
Mohr, G. 99· 100
Morris, William 69
Mozes 38

N

Nes, H.M. van 171
Nieulant Pelkman, L. 124
Noest, K.H. 151
Noto Soeroto, Raden Mas 176

O

Oortman Gerlings, Tony 180
Ortt, Felix 95· 109· 118
Otterspeer, Willem 16· 80· 84· 167· 173
Oudshoorn, Willem Anthonie 18
Ozinga, Elisabeth 9

P

Pallandt, Philip van 147· 151
Paulus 115
Petrarca, Francesco 177
Petrus 135· 136· 139
Pijper, F. 13
Pinkhof, H. 111
Plato 172

R

Ramananda 128
Reddingius, W.G. 44
Rees, Jacob van 95

Regout, E.H.R. 86
Reich, Wilhelm 100
Rensburg, J.K. 147
Rentoul, E.R. 77
Roessingh, K.H. 67· 68· 132· 133· 156· 157· 159· 172
Roland Holst, Henriÿtte 88· 185
Röling, H.Q. 80
Roosink, G. 124
Roskes, D. 98· 124
Rutgers, Johannes 96· 100· 109· 110
Ruusbroec, Johannes van 171· 172· 177

S

Sand, George 168· 169
Santi, Raffaello di 46
Sapma, Dominicus 29
Savornin Lohman, C.A.M. de 59
Schenk, C.A. 45
Schilder
Klaas 176
Schilder, Klaas 176
Schiller, Friedrich von 173
Schneider, Camillo Karl 82
Schopenhauer, Arthur 177
Schrader, J.H. 181
Schreiner, Olive 37
Schuursma, Rolf 63· 154
Sirks, G.J. 13· 58
Snoeck Henkemans, D. 111
Steen van Ommeren, A.M. van der 118
Stegenga Azn, Popke 39

T

Tagore, Rabindranath 128· 136· 157· 175· 176· 185
Tal, Justus 115
Taxil, Leo 167· 168
Thorwaldsen, Bertel 134
Tiele, C.P. 33· 138
Tingley, Katherine 27
Tjalsma, D. 92

Tolstoj, Lev 27· 88· 140
Toorop, Jan 176
Treib, M.W.F. 70
Troelstra, Pieter Jelles 12
Troeltsch, Ernst 156
Tuuk, Titia van der 114

V

Vletter, A. de 84
Vollenhoven, Cornelis van 92
Voltaire 167· 168
Vos, Lammigje 10

W

Wüst, Laurentius 9
Wüst-Klaver, Saapke 9
Westra, Klaas 95
Wolk jr., van der 97
Woltmann, Ludwig 77

Z

Zola, Emile 82
Zuylen, van 98· 99
Zwingli, Huldrych 130